

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЕКОЛОГІЯ

УДК 331.45

B. M. Сторожук

Національний лісотехнічний університет України

O. В. Мельников

Українська академія друкарства

ПРОБЛЕМИ ФАХОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ ПІДПРИЄМСТВ

Вирішення проблем, пов'язаних з умовами та безпекою праці, вимагає високого рівня підготовки фахівців для служб з охорони праці. Виці навчальні заклади не завжди можуть забезпечити це із-за низки організаційних причин. Немає відповідної навчально-методичної та технічної бази, скороочуються навчальні години на вивчення дисциплін, пов'язаних з охороною праці, що є грубим порушенням законодавчих та інших нормативно-правових актів України, відсутні випускні роботи на теми, що стосуються охорони праці. Цим і спорідненим питанням присвячена стаття авторів.

Охорона праці, фахове забезпечення, система управління, кваліфіковані кадри

У сучасних умовах функціонує значна кількість підприємств недержавної форми власності, на яких добір кадрів здійснюється незалежно від виду і рівня базової освіти, відповідності напряму підготовки. Відсутність належної фахової підготовки посадових осіб не дає можливості підприємству розвиватися максимально ефективно, створювати належні умови праці, гарантувати відповідний рівень безпеки [15].

Створення системи управління охороною праці (СУОП) підприємства [3] — це запорука забезпечення належних санітарно-гігієнічних умов, дотримання вимог техніки безпеки, пожежної безпеки та трудового законодавства, що в результаті є передумовою успішної діяльності підприємства. Проте в багатьох випадках на перешкоді цьому постає як відсутність уявлення керівництва про раціональну структуру управління підприємством, так і брак кваліфікованих фахівців. І ця проблема існує в багатьох галузях господарювання (наприклад, такі процеси характерні для сучасної видавничо-поліграфічної галузі [6–9]).

Далеко не всі випускники вищих навчальних закладів знають про відмінності між посадами, на які можуть претендувати після закінчення навчання, про свої майбутні обов'язки й необхідний рівень знань і кваліфікаційні вимоги до них як претендентів на гі чи інші посади. Наявність такої інформації в студентів є додатковим стимулом для наполегливого оволодіння знаннями, більш

ретельного опрацювання навчального матеріалу, який буде їм вкрай потрібен у подальшій практичній діяльності. Якщо відсутність необхідних знань, умінь і навичок щодо професійної діяльності може привести до економічних збитків, то прогалини в знаннях з охорони праці можуть ще й завдати шкоду здоров'ю людей і їх життю [10, 12].

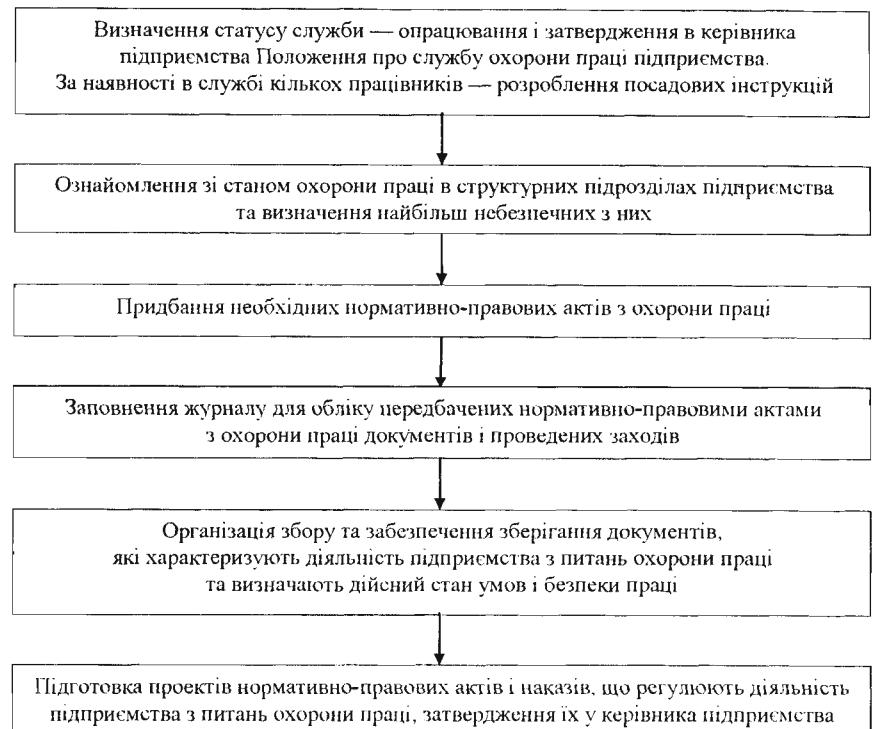
Відповідно до ст. 13 Закону України «Про охорону праці» одним із найбільш відповідальних етапів формування діяльності підприємства є створення системи управління охороною праці для керування і координування роботи підрозділів і відділів у галузі охорони праці, забезпечення планомірного і цілеспрямованого впливу на фактори та умови, що визначають безпеку, нешкідливість, ступінь важкості й напруженості праці на всіх етапах формування виробничого процесу [13]. Управління охороною праці організовується на основі щоденного контролю умов праці на робочих місцях; щомісячної оцінки рівня безпеки праці в об'єднанні, цеху, на підприємстві, дільниці; щомісячної оцінки рівня безпеки праці в структурних підрозділах галузі. Об'єктом управління є діяльність щодо забезпечення оптимальних умов і безпеки праці на робочих місцях, дільницях і в цехах.

Головною ланкою в управлінні охороною праці є служба охорони праці підприємства. Доцільність створення такої служби визначається не лише законодавством України з охорони праці, а й високим рівнем травматизму на виробництві, наявністю реальних або потенційних небезпечних і шкідливих факторів виробничого процесу, вимогами Міжнародної організації праці, та інших міжнародних структур [10, 12]. Так, наприклад, компанія IKEA для своїх партнерів (якими прагнуть бути багато деревообробних і меблевих підприємств) ставить «мінімальні вимоги щодо умов навколоишнього середовища, соціальних, робочих умов та товарообігу деревини при закупівлі товарів домашнього вжитку», які досить жорстко регламентують контроль стану та забезпечення належних умов праці, що збігається з функціями служби охорони праці [19].

Функції служби охорони праці підприємства детально прописані у відповідних нормативно-правових актах з охорони праці (НПАОП) [11].

Створення служби охорони праці (далі — служба) і налагодження її функціонування передбачає шість основних етапів [10, 12, 15].

Особливістю малого підприємства [14] (а кількість працюючих у сучасних друкарнях зазвичай не перевищує 50 чоловік) є те, що на перший погляд нескладно контролювати його функціонування з позицій охорони праці. Проте, враховуючи малу чисельність інженерно-технічних працівників, яким часто доводиться суміщати декілька посад (у тому числі й обов'язки інженера з охорони праці), наявність значної кількості об'єктів підвищеної небезпеки, інтенсивні транспортні потоки та досить складні технологічні процеси утруднюють функціонування системи управління охоронюю праці підприємства [1].

Незважаючи на благородну мету — сприяння гарантуванню безпеки та комфорту працівників, законодавство України з охорони праці є недосконалим. Так, намагаючись дотримуватися вимог щодо розроблення нормативно-правових актів з охорони праці (НПАОП) підприємства, ведення численної документації з охорони праці тощо, більша частина робочого часу інженера з охорони праці — це суто «паперова» робота, хоча більш необхідно є організаційно-технічна на виробничих дільницях. Так, спеціалісту служби охорони праці в співпраці з головними службами та керівниками структурних підрозділів на початкових етапах функціонування підприємства необхідно підготувати близько сорока внутрішніх документів підприємства з охорони праці, залежно від його особливостей, зокрема:

Положення про
службу охорони праці
СУОП
роботу уповноважених найманими працівниками з питань охорони праці
порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці
порядок розслідування та ведення обліку нещастних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві
інструктажі, спеціальне навчання та перевірку знань з питань пожежної безпеки

організацію попереднього (при прийнятті на роботу) і періодичних (протягом трудової діяльності) медичних оглядів працівників певних категорій
роздробку інструкцій з охорони праці
порядок забезпечення працівників спеціальними одягом і взуттям та іншими засобами індивідуального захисту
виконання робіт з підвищеною небезпекою
комісію з питань охорони праці
Інструкції:
з охорони праці для професій і за видами виконуваних робіт
про заходи пожежної безпеки і підтримання протипожежного режиму
Плани:
тематичний та програми спеціального навчання з охорони праці
комплексні щодо підвищення рівня охорони праці на поточний рік
план-графік навчання і перевірки знань з питань охорони праці
локалізації і ліквідації аварійних ситуацій та аварій
Графік
проведення повторних інструктажів та перевірки знань працівників з питань охорони праці
проходження періодичних медичних оглядів працівників
перевірки стану умов та безпеки праці в структурних підрозділах на поточний рік
Програма
вступного інструктажу з охорони праці
інструктажів з пожежної безпеки
стажування працівників на право самостійного виконання робіт з підвищеною небезпекою
Перелік
інструкцій з охорони праці, які повинні діяти на підприємстві
робіт з підвищеною небезпекою на підприємстві
робіт на підприємстві, де є потреба в професійному доборі
професій працівників, які повинні проходити попередній і періодичні медичні огляди
посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню та періодичну перевірку знань з питань охорони праці
існуючих на підприємстві професій та посад, працівники яких мають право на отримання молока або інших рівноцінних харчових продуктів
працівників, відповідальних за пожежну безпеку в структурних підрозділах
працівників, закріплених за обладнанням
виробництв, цехів, відділень, виробничих дільниць і окремих об'єктів, для яких розробляється план ліквідації аварій
Правила внутрішнього трудового розпорядку підприємства
Норми безоплатної видачі працівникам спеціального одягу і взуття та інших засобів індивідуального захисту

Обов'язки відповідальних за пожежну безпеку
Проекти наказів про затвердження
СУОПП
графіка перевірки стану умов та безпеки праці в структурних підрозділах на поточний рік
графіка проведення періодичних медичних оглядів працівників
комісії з перевірки знань з питань охорони праці
переліку працівників, відповідальних за пожежну безпеку в структурних підрозділах
більше 20 наказів щодо організації роботи з пожежної безпеки тощо

Крім того, до складу документації для обліку та реєстрації подій (західів) щодо охорони праці входять близько двадцяти журналів і пізка бланків спеціальних актів.

Журнали

Робочий інженера з охорони праці
Реєстрації інструктажів:
вступного з питань охорони праці
з питань охорони праці на робочому місці
з питань пожежної безпеки
Реєстрації:
інструкцій з охорони праці
осіб, що потерпіли від нещасних випадків
нещасних випадків невиробничого характеру
аварій
протоколів лабораторних досліджень умов праці...
Ведення протоколів засідання комісії з перевірки знань щодо охорони праці
Обліку:
медоглядів
вогнегасників на об'єкті
видачі інструкцій з охорони праці
професійних захворювань (отруєнь)
об'єктів підвищеної небезпеки

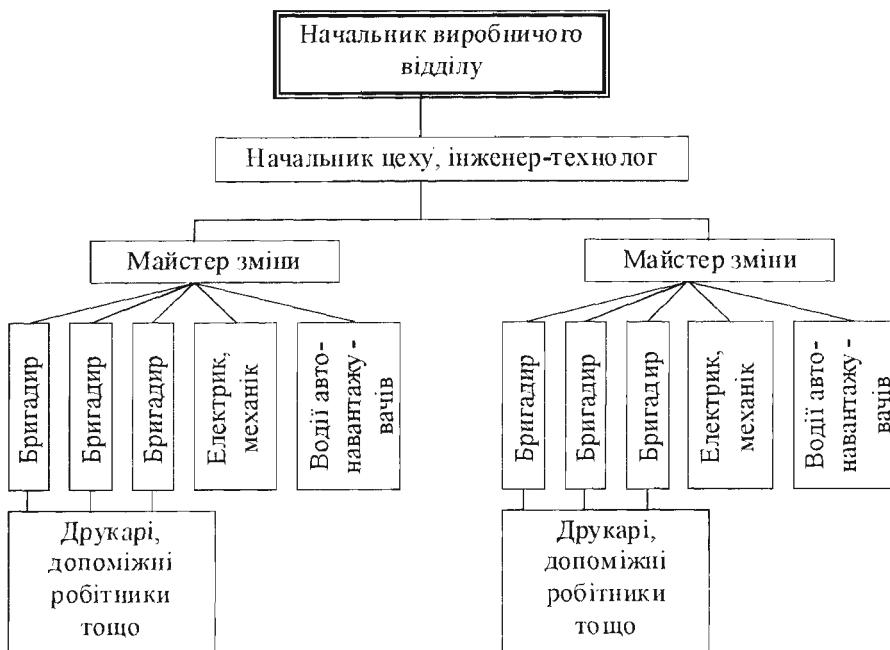
Акти

про нещасні випадки на виробництві за формою Н-1
розслідування нещасних випадків (аварій) за формою Н-5
розслідування нещасних випадків (аварій) за формою НПВ
розслідування професійних захворювань за формою П-4

Багато хто помилково вважає, що питання охорони праці є прерогативою лише служби охорони праці підприємства. Згідно із Законом України «Про охорону праці» служба охорони праці створюється роботодавцем для організації виконання правових, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних, соціаль-

но-економічних і лікувально-профілактических заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям у процесі праці [9]. А безпосереднє управління охороною праці (планування заходів з охорони праці, їх впровадження, контроль за дотриманням, проведення інструктажів тощо) повинні здійснювати посадові особи в межах своїх повноважень.

За типової виробничої структури система управління охороною праці на підприємстві, що працює в дві зміни, може мати таку будову (див. рисунок).

Орієнтовна структура системи управління охороною праці на виробництві

Функціональні обов'язки посадових осіб з охорони праці та кваліфікаційні вимоги формулюються відповідно до посадових інструкцій з урахуванням Національного класифікатора професій України ДК 003:2005 [18] та «Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» (Вип. 1) [5]; типові обов'язки наведено нижче.

Вирішення і проблем, пов'язаних з умовами та безпекою праці на підприємстві, вимагає як від спеціалістів служби охорони праці, так і інших посадових осіб високого рівня підготовки, який вищі навчальні заклади не завжди можуть забезпечити внаслідок низки організаційних причин. До них можна віднести недостатню навчально-методичну і технічну базу більшості вищих навчальних закладів, скорочення навчальних годин на вивчення дисциплін, пов'язаних з охороною праці, що є грубим порушенням законоподавчих та інших нормативно-правових актів України з охорони праці; відсутність випускних робіт на теми, що стосуються охорони праці і підготовки спеціалістів з охорони праці для виробництв галузі тощо [4, 11, 16, 17, 20].

Посада	Посадові обов'язки	Кваліфікаційні вимоги
Начальник цеху	Контролює дотримання працюючими правил і норм охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту, виробничої і трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку. Подає пропозиції щодо заохочення працівників, накладання дисциплінарних стягнень на порушників виробничої та трудової дисципліни, застосування в разі потреби заходів матеріального виливу. Організовує роботу з підвищення кваліфікації працівників цеху, проводить виховну роботу в колективі. Координує роботу майстрів змін.	Повна вища освіта відповідного напряму підготовки (магістр, спеціаліст). Стаж роботи за фахом — не менше 2 років
Майстер змін	Контролює дотримання працівниками технологічної, виробничої і трудової дисципліни, правил і норм охорони праці, виробничої санітарії та протипожежного захисту, подає пропозиції щодо заохочення працівників, які відзначилися, накладання дисциплінарних стягнень на порушників виробничої і трудової дисципліни. Проводить виробничий інструктаж робітників і заходи, які забезпечують виконання правил охорони праці, виробничої санітарії, технічної експлуатації устаткування та інструменту, здійснює контроль за їх додержанням.	Повна або базова вища освіта відповідного напряму підготовки (спеціаліст або бакалавр). Стаж роботи за фахом — не менше 2 років
Бригадир	Контролює дотримання підлеглими робітниками правил і норм охорони праці, виробничої і трудової дисципліни, правил внутрішнього трудового розпорядку.	Професійно-технічна освіта і спеціальна підготовка в галузі управління. Підвищення кваліфікації та стаж роботи за професією переднього розряду — не менше одного року. Бригадир на дільницях основного виробництва повинен мати вищий кваліфікаційний розряд або такий самий, як кваліфікаційний розряд робітника найвищої кваліфікації в бригаді.

Сьогодення ставить перед суспільством низку завдань із забезпечення належної якості життя, у тому числі безпечності та комфорту праці, серед яких:

удосконалення законодавства України з охорони праці;

розширення співпраці підприємств з навчальними закладами щодо дослідження, аналізу і вдосконалення безпеки праці та захисту довкілля;

передбачення випускних робіт у вищих навчальних закладах, пов'язаних з охороною праці і довкілля;

передбачення підготовку інженерно-технічних працівників з охорони праці для підприємств галузі;

залучення — хоча б на перших етапах (6–12 місяців) функціонування підприємства — для створення та налагодження роботи служби охорони праці досвідчених фахівців сторонніх організацій тощо.

Ці та інші заходи забезпечать ефективніше функціонування системи управління охороною праці для створення і гарантування безпечних, нешкідливих і комфортних умов праці і, відповідно, підвищать якість, точність і продуктивність виконуваних робіт.

1. Мельников О. Як створити друкарню / О. Мельников, О. Лазаренко, О. Дячок // Друкарство. — 2001. — № 3. — С. 74–75. 2. Гогіташвілі Г. Г. Системи управління охороною праці: навч. посіб. — Львів: Афіша, 2002. — 320 с. 3. Дурняк Б. В. Видавнича справа та поліграфічна діяльність в Україні: моногр. / Б. В. Дурняк, А. М. Штангрет, О. В. Мельников, Я. М. Угрин. — Львів: Укр. акад. друкарства, 2009. — 150 с. 4. Дурняк Б. В. Видавничо-поліграфічна галузь України : стан, проблеми, тенденції. статистично-графічний огляд: моногр. / Б. В. Дурняк, А. М. Штангрет, О. В. Мельников. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2006. — 274 с. 5. Дурняк Б. В. Эффективность использования трудовых ресурсов на предприятиях издательско-полиграфической отрасли Украины / Б. В. Дурняк, А. М. Штангрет, А. В. Мельников // Изв. высших учеб. заведений. Проблемы полигр. и изд. дела. — 2008. — № 6. — С. 126–133. 6. Дурняк Б. Трудові ресурси видавничо-поліграфічної та целюлозно-паперової галузей України : сучасний стан / Б. Дурняк, О. Мельников, А. Штангрет // Друкарство. — 2005. — № 3. — С. 25–27. 7. Жидецький В. Ц. Основы охраны труда: учеб. / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигирий, А. В. Мельников. — 2-е изд., доп. — Львов : Афіша, 2000. — 351 с. 8. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці: підруч. / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигирий, О. В. Мельников. — 5-е вид., доп. — Львів : Афіша, 2001. — 350 с. 9. Закон України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2695-XII [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — 49. — ст. 668 (Останні зміни від 02.09.2008 р.). 10. Сторожук В. М. Міжнародна співпраця підприємств деревообробної галузі з врахуванням вимог охорони праці та довкілля / В. М. Сторожук // Мир мебелі и древесини. 2007. — № 5. С. 4–7. 11. Гавенко С. Ф. Стандарты у видавничо-поліграфічній галузі: навч. посіб. / С. Ф. Гавенко, О. В. Мельников. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2006. — 134 с. 12. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 51–52. — Ст.447 (Останні зміни від 18.09.2008 р.). 13. Аттестат зрелости: сколько стоит провести аттестацию типографии / [подготовила] О. Шикалова // Директор типографии. — 2005. — № 1. — С. 56–61. — Содерж. авт. Кузьминов Б., Мельников А. 14. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2005 [Електронний ресурс] / Прийнято та надано чинності http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2005_12_26_FIN18658.htmlнаказом Держспоживстандуарту України від 26.11.2005 р. № 375 (Останні зміни від 04.08.2008 р.). — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/fin1919z.html.

15. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Вип. 1. «Професії працівників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності». Розд. 2. «Професії робітників, які є загальними для всіх видів економічної діяльності» [Електронний ресурс] / Затв. наказом М-ва праці та соц. політики України від 16.02.1998 р. № 24. — Режим доступу: <http://www.uzakon.com/big/text118/pg1.htm>.
16. Гогиташвили Г. Г. Учебно-методическое обеспечение дисциплины «Основы охраны труда» в вузах Украины / Г. Г. Гогиташвили, А. В. Мельников // Nova книга. — 2002. — № 1. — С. 3–6.
17. Методичні вказівки до розроблення питань охорони праці у дипломному проекті (роботі) для студентів ІКТА [Ін-ту комп’ют. технологій, автоматики та метрології] та ІТРЕ [Ін-ту телекомунікацій, радіоелектроніки та електронної техніки] / розроб.: В. І. Комаров, В. А. Батлук, Р. А. Яцюк, В. М. Сторожук, О. В. Мельников ; М-во освіти і науки України. Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Львів: Нац. ун-т «Львів. політехніка», 2007. — 18 с.
18. Методичні вказівки до виконання самостійної розрахунково-графічної роботи з дисципліни «Проектування і розрахунок виробничих процесів»: [проект] / розроб.: О. Ф. Розум, О. М. Величко, О. В. Зоренко, Г. М. Костюченко, О. В. Мельников, О. І. Хмілярчук; М-во освіти і науки України. Укр. акад. друкарства. — Львів : Укр. акад. друкарства, 2007. — 56 с.
19. Жидаецький В. Ц. Практикум з охорони праці: павч. посіб. / Жидаецький В. Ц., Джигирей В. С., Сторожук В. М. та ін. — Львів: «Афіша», 2000. — 352 с.
20. В. М. Сторожук. Охорона праці: довід. підприємця. — Львів: «ПРОМАН», 2007. — 474 с.

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОХРАНОЙ ТРУДА ПРЕДПРИЯТИЙ

Решение проблем, связанных с условиями и безопасностью труда, требует высокого уровня подготовки специалистов для служб по охране труда. Высшие учебные заведения не всегда могут обеспечить это из-за ряда организационных причин. Нет соответствующей учебно-методической и технической базы, сокращаются учебные часы на изучение дисциплин, связанных с охраной труда, что является грубым нарушением законодательных и других нормативно-правовых актов Украины, отсутствуют выпускные работы на темы, касающиеся охраны труда. Этим и родственным вопросам посвящена статья авторов.

THE PROBLEMS OF VOCATIONAL SUPPLIES SAFETY MANAGEMENT ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

Troubleshooting with the conditions and safety, requires a high level of training services for the protection of labor. Universities are not always able to provide it due to a number of organizational reasons. No relevant methodological and technical resources, reduced training hours to study subjects related to safety, in flagrant violation of laws and other legal acts of Ukraine, no final work on topics related to health. These and related questions of the article authors.

Стаття надійшла 24.09.09